

Diyânet

İLMİ DERGİ

POPÜLER DİNİ KÜLTÜRLERDE HZ. PEYGAMBER
-VESİLETÜ'N-NECÂT ÖRNEĞİ-
Bilal Kemikli

İSLÂM HUKUKUNDA TAHKİM
Hüseyin Çeliker

KELÂMÎ AÇIDAN İMANIN MAHİYETİ VE
DİN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN MUHTEVASI
Recep Ardoğan

ÖLÜMSÜZLÜK ARZUSU
VE UZUN SÜRE YAŞAMAK MESELESİ
Hidayet Aydar

KUR'AN VE ŞİFRE
Abdülhakim Yüce

TELEVİZYONUN BİREY VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ
OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ
İbrahim Turan

ÖLÜMSÜZLÜK ARZUSU VEYA UZUN SÜRE YAŞAMAK MESELESİ

-Dini Referanslar ve Bilimsel Gelişmeler Işığında Bir Değerlendirme-

Hidayet AYDAR*

Özet:

Bu makalede, insanlığın kadim bir rüyası olan uzun süre yaşama veya ölümsüzleşme konusu, dinî referansların ışığı altında ve genetik alanındaki gelişmelerle ilişkilendirilerek anlatılmaktadır.

Bilindiği gibi insanların genetik şifrelerinin çözümü ve insan kopyalamanın –teorik de olsa- başarılması üzerine, uzun süre yaşamak veya ebedileşmek konusu gündeme gelmiş; bunun mümkün olduğunu söyleyen bazı bilim adamları olduğu gibi, muhal olduğunu iddia edenler de olmuştur.

Bu çalışmada ilgili bilim adamlarının verdiği bilgiler, Kur'an âyetlerinin ışığı altında değerlendirilmiş ve bu ilâhî kitabın âyetlerinden konuya ışık tutacak bilgiler çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ölümsüzlük, uzun süre yaşamak, bilim, Kur'an, kutsal metinler

Abstract:

The Idea of Living Long or Immortality

-A New Evaluation in the Light of Religious References and Scientific Developments-

In this essay the idea of living long or immortality, which is an old dream for human beings, is being investigated with relation to the developments in the area of genetics.

As known, when deciphering genetic codes of human beings and human cloning –though still in theory- are accomplished, the idea of living long or desire to be eternal has become a current issue. Scientists are divided on this issue. Some see that it is possible, as some others see that it is not.

In this work, the data given by relevant scientists are being investigated in the light of Koranic verses with a try to take out insights that might shed light on the issue from the verses of the Holy Book.

Key words: immortality, living long, science, Qur'an, holy texts.

---

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Her canlı önce doğar, eğer şartlar müsaitse belli bir süre yaşar, sonra da ölür. Yeryüzünde hayatın başladığı andan beri bu kural işlemektedir. Ne var ki, bunların bir kısmı diğerinden daha uzun yaşamaktadır. Bazı canlılar çok kısa bir süre yaşarken, bazıları yüzlerce hatta birkaç bin yıl yaşayabilmektedir. Yeryüzünün en değerli varlığı olan insan ise çok uzun süre yaşayan varlıklardan değildir. Dünyadaki hayatın çekiciliği ve ölüm ötesi hayatın bilinmezliği, insanı daha uzun süre yaşamının yollarını aramaya sevk etmiştir. Kaynaklarımız, ilk insandan itibaren bu yönde yapılan girişimlere örnekler içermektedir. Başta kutsal metinler olmak üzere bazı eserlerde, milattan önceki dönemlerde, insanoğlunun şimdiki insanların yaşadıklarından daha uzun süre yaşayabildiğine dair bilgiler mevcuttur. Buna rağmen yine de ebedileşmenin veya daha uzun süre yaşamının çareleri aranmış, ancak şu ana kadar bulunamamıştır. Bilhassa insanlığın son üç bin yıllık tarihinde yüz yıldan fazla yaşayabilen insanların sayısı çok olmamıştır. Üç-beş yüzyıl bir yana, 150 yıldan fazla yaşayan bile bilinmemektedir. Ama bu arzu, daima insanoğlunun içinde bir ukde olarak kalmıştır. Son zamanlarda genetik alanında elde edilen gelişmelerle, bu kadim arzu yeniden canlanmıştır; insanoğlunun bu rüyasının gerçekleşebileceği dile getirilmiştir. Aşağıda bu tarihî süreci, son zamanlarda elde edilen başarıları ve başta Kur'an olmak üzere kutsal metinlerin bu konuda içerdikleri bilgileri vermeye çalışacağız.

A –Dînî Referanslar ve İlmî Gelişmeler Işığında Ölümsüzlük Konusu

Ölüm veya yok olmak düşüncesi, tarih boyunca insanoğlunun en çok korktuğu, ürpererek karşıladığı düşüncelerden biri olagelmiştir. Bırakınız kendi hayatının, değer verdiği bir varlığın yok olması bile, insanda büyük üzüntülere neden olur. Konuyla ilgili eserlerde, insanda yok olma duygusunun, dayanılmayan, çok can sıkıcı bir duygu olduğu ifade edilir. Aslında sadece insan değil, denilebilir ki, hiçbir canlı yok olmak istemez; her canlı yok olmaktan korkar ve kendi çapında buna karşı direnir. Başkaları tarafından yakalanıp kesileceğini anlayan hayvanların ne kadar tepki gösterdiği, ne kadar direndiği, kaçmaya, kurtulmaya çalıştığı herkesçe malumdur. Benzer şeyleri daha başka varlıklar için de düşünmek mümkündür. Ölüm kelimesi, en soğuk kavramların başında gelir. Kişi, ömür merdivenin hangi basamağında olursa olsun, ölmez istemez, tüm gücüyle ölüme, yok olmaya karşı direnir.¹ Daha çok dünya hayatından başka bir hayatın varlığına inan-

¹ Alexandra David Neel, *Çin, Tibet ve Hint Öğretilerine Göre Ölümsüzlük ve Tekrar Doğuş*, (Türkçesi: M. Kundakçioğlu), Ruh ve Madde Yay., İstanbul 1987, 7; E. Konyalıoğlu – C. Aksoyulu, *Kader Karma ve Tekrar Doğuş*, Ruh ve Madde Yay., İstanbul 1987, 54.

mayanlarda görülen bu korku, ikinci bir hayatın varlığına iman eden toplumlarda, nispeten daha hafiftir.² Zira bu anlayışta, insanın ölümle yok olmadığı, yeniden dirileceği inancı vardır³ ve bu yüzden de başta Mısırlılar olmak üzere pek çok eski kavim, ölenin mezarına, dirilince ihtiyaç duyacağı nesnelere koymuştur.⁴ İslam inancına göre ahiret hayatı, dünya hayatından daha güzel ve daha rahattır.⁵ Bu yüzden Müslümanlarda ölüm korkusu, normal bir korku olarak bulunmakla birlikte, ölmek, tamamen yok olmak manasına gelmediği için, o kadar da çok korkunç değildir. Korkunç olmadığı inancı bir yana, bilhassa tasavvufi edebiyatta ölümün hoş ve güzel bir olgu olduğu teması işlenir.⁶ Bununla birlikte yine de insanların genelinde ölüm korkusu vardır ve ebediyete kadar, ya da uzun süre yaşama arzusu her insanda mevcuttur.

Ölüm ve ebedi yaşama arzusuyla ilgili çalışma yapan bazı alimler, çok eski dönemlerden beri insanda bulunan ölümsüzlük konusunda farklı teorilerin bulunduğu bahsetmişlerdir. Hayati Hökekleli, bunları genel olarak beş başlık altında sunmuştur.⁷ Bunlardan biri, maddî ölümsüzlüktür. Biz burada ağırlıklı olarak bu konu, yani maddî ölümsüzlük üzerinde duracak ve bunun mümkün olup olmadığını dinî referanslar ve ilmî gelişmeler ışığında işleyeceğiz. Bir diğer teori, biyolojik ölümsüzlüktür ki, bu anlayışa göre ölümsüzlük, kişinin ölümünden sonra, neslinin evlatları tarafından sürdürülmesidir. Bu bağlamda Adem ve Havva'nın –kıyametin kopacağı vakte kadar- ölümsüzleştikleri söylenebilir. Zira o vakte kadar yaşayacak her insan, onların bir parçası, soylarının bir devamı olarak yaşayacaktır. İnsanlığın gelişme ve ilerlemesine katkıda bulunacak eserler ve çalışmalar bırakmak suretiyle unutulmamak manasındaki sosyal ölümsüzlük,⁸ insa-

² Cavit Sungur, "Dünyada Ebedî Hayatı Yaşamak Elimizdedir", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, yıl 1959, sayı 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1952, 89-90.

³ Bu inançla ilgili felsefî bazı tartışmalar için bk. Turan Koç, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991 163-225.

⁴ Bk. Ekrem Sankıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Bayrak Yay., İstanbul 1983, 40, 51, 63; Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, Marifet Yay., İstanbul 1993, 70-71.

⁵ Bk. Âl-i İmrân, 3/1415; el-Ankebût, 29/64; er-Rad, 13/26; el-Kasas, 28/60; el-Mü'min, 40/39. Geniş bilgi için bk. Hidayet Aydar, "Kur'an'da Geçen "el-Hayâtü'd-Dünya" Kavramı Üzerine Bazı Mülâhazalar I", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 2002, sayı 5, 72-81.

⁶ Bk. Kaya, 47-51.

⁷ Hayati Hökekleli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikoloji", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 1991 (Bursa), sayı 3, 163-164; Mehmet Dalkılıç, *İslam Mezheplerinde Ruh*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, 269, dipnot 71.

⁸ Bu konuda Hz. Peygamber'in, cami, okul, hastahane, yol, köprü gibi herkesin yararlanabileceği ve adına sadaka-ı câriye denen amelleri yapanlar ile, herkesin istifade edeceği faydalı kitaplar yazan, öğrenciler yetiştiren alimler ve arkasından hayırlı işler yapacak, dua edip hayırla yad edecek evlatlar yetiştiren babaların (ve annelerin) amellerinin sevabının kıyamete kadar yazılacağına dair hadisini hatırlatmak isteriz. "İnsan ölünce amelini karşılık verilen sevaplar kesilir; ancak şu üç ameli yapan kişiler hariç: 1 – Sadaka-ı câriye yapan kişi; 2 – Faydalanılan ilmin sahibi olan kişi; 3 – Kendisine dua eden salih evladın sahibi olan kişi." (Bk. Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (el-Kutubu's-Sitte içinde), Çağrı Yay., İstanbul 1401/1981, Kitâbu'l-Vesiyeye, 14).

nı meydana getirdiğine inanılan bir cevher olan ruhun, bedenin canlılığını yitirmesinden sonra yaşamını sürdürmesi anlamındaki ruhî ölümsüzlük ve başka bir alemde kişinin tekrar yaratılarak sonsuza dek yaşaması anlamında ferdi-şahsî ölümsüzlük, diğer bazı ölümsüzlük teorileridir. Biz da aşağıda tarihin her döneminde insanın en büyük arzularından biri olan ölümsüzlük konusunda elde ettiği bilgileri sunarak konuyu değerlendirmeye tabi tutacak ve maddî-bedensel anlamda ölümsüzlüğün mümkün olup olmadığını tartışacağız. Ancak önce, ebedilik duygusunun oluşmasında etkili olduğuna inandığımız bazı hususları verecek, daha sonra bedenen ölümsüz olunup olunamayacağını işleyeceğiz.

1 – İnsanda Ebedilik Fikrinin Doğmasına Etki Eden Faktörler

İnsanoğlunun atası olan Adem ve eşi Havva'dan itibaren insanlarda bir ölümsüzlük fikrinin mevcudiyeti görülmektedir. Adem ve Havva ile onların çocukları durumundaki diğer insanlarda bu fikrin doğmasına sebep olan bazı hususların olduğuna inanıyoruz. İblisin ebediliği, ahiret hayatının ebedi olması gibi hususlar bunların başında gelir. Aşağıda bu hususlardan tesbit edebildiklerimizi birkaç başlık halinde sunacağız.

a - İblis'in Ebediliği Meselesi

Ebedî olmak veya uzun süre yaşamak arzusu, sadece insanda değil, insan neslinin en büyük düşmanı olan İbliste da vardır. Adem'e secde etmesi yönündeki emrine itirazı üzerine Allah onu huzurundan kovunca⁹ o, Allah'tan, kıyamete kadar ölümsüz olmayı talep eder:

“(İblis) İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver, dedi.”¹⁰ Onun bu talebi Allah tarafından yerine getirilir:

“(Allah) buyurdu: Sen mühlet verilenlerdensin.”¹¹

Böylece İblis, kıyamete kadar yaşama hakkı elde eder. Aslında o, tamamen ölümsüz olmayı, ölümü tatmamayı arzu ediyordu.¹² O yüzden, kıyametin kopacağı saate kadar değil, dirilme gününe (yevmu'l-ba's) kadar yaşatmayı Allah'tan talep etmişti. Şayet bu talebi yerine gelirse, ondan sonra bir daha ölmeyecekti.¹³ Fa-

⁹ Bunun için bk. el-Bakara, 2/34-36; el-A'râf, 7/11-18; el-Hicr, 15/28-43.

¹⁰ el-A'râf, 7/14; el-Hicr, 15/36.

¹¹ el-A'râf, 7/15; el-Hicr, 15/37.

¹² Bk. el-Fahr er-Râzî, (Fahredden Razi), *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrût ts., XIV/36.

¹³ Bk. Muhammed b.Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'An Te'vîli Âyî'l-Kur'ân*, Beyrût 1405, VIII/132; N. Mehmed Solmaz – İsmail Lütfi Çakan, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul 1984, 1/20. Bazı müfessirler, Allah'ın diriliş gününe kadar bâki kalacak mahluklar yaratıldığını, İblis'in de bunlardan olduğunu; ancak Adem ile birlikte dünyaya indirilince bu özelliğini yitirdiğini sanarak Allah'tan diriliş gününe kadar yaşatılmayı talep ettiğini, Allah'ın da ona diriliş gününe kadar bâki kalandan olduğunu söylediğini belirtmektedirler. İbn Âşûr da bu düşüncedeki müfessirlerdendir. (Bk. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-tenvîr*, Tûnus ts., VIII/45).

kat Allah ona insanların dirileceği güne kadar değil, “o bilinen vaktin gününe kadar”¹⁴ süre vermiştir.¹⁵ Bu da bütün canlıların öleceği gündür.¹⁶

b - Adem'in Ebedileşme Arzusu ve Ebedîlik Ağacı

Bu kadar uzun süre yaşamayı, bir manada dünya hayatında ebedileşmeyi garantileyen İblîs, insanın da içinde olduğu anlaşılan bu arzuya hitap ederek,¹⁷ Adem'i kendi tuzağına düşürmeye çalışmıştır.¹⁸ Eşi ile birlikte cennete konan Adem'e, Allah her şeyi serbest etmiş, yalnızca bir ağaca yaklaşmasını yasaklamıştı:

“Dedik ki: Ey Adem, sen ve eşin cennette oturun, ondan dilediğiniz gibi bol bol yeyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zâlimlerden olursunuz.”¹⁹

İblîs, Adem'in içinde ebedîlik arzusunu fark etmiş olmalı ki, ona ve eşine bu noktadan yaklaşmış; yasaklanan bu ağacın “ebedîlik ağacı”²⁰ (şeceratu'l-huld) olduğunu, ondan yedikleri takdirde ebedileşeceklerini söylemiştir.²¹

“Nihayet şeytan ona fısıldayıp dedi ki: Ey Adem, sana ebedîlik ağacını ve yok olmayacak bir hükümdarlığı göstereyim mi?”²²

“(…) Rabbiniz başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek, ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti. dedi.”²³

Uzun süre yaşamakla tefsir edilen²⁴ buradaki hulûd (ölümsüzlük) arzusu,²⁵ Adem'i şeytana kanmaya sürükledi ve bu arzu yüzünden Adem, şeytanın tuzağına düştü; ebedîyete ermek için²⁶ yasaklanan ağaçtan eşi ile birlikte yedi...²⁷

¹⁴ el-Hicr, 15/38.

¹⁵ Cemile Muhammed el-Cevher, *Muhavarâtu İblis maa Allâh fi'l-Kur'ân*, (Mastır tezi, İsrâf : Abdusset-târ Nuveyr), Câmiatu'l-Kuveyt, Kulliyetu'-Dirâsâti'l-Ulyâ, 67-71.

¹⁶ Bk. et-Taberî, *Tefsir*, VIII/132; er-Râzi, XIV/36. er-Râzi, burada şeytana verilen süre ile ilgili başka bilgiler de vermektedir.

¹⁷ Bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, İstanbul 1999, (19. baskı), 530-531.

¹⁸ Geniş bilgi için bk. James Barr, *The Garden of Eden and the Hope of Immortality*, SCM press, London 1992, 1-20.

¹⁹ el-Bakara, 2/35; el-A'râf, 7/19.

²⁰ Bu ağacın bir sembol olup, cinsel birleşmeden kinaye olduğu düşüncesi için bk. Ateş, *Tefsir*, I/147-148; aynı müellif, “Kur'an-ı Kerim'e Göre Evrim Teorisi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt XX, (Ankara 1975), 142-143.

²¹ Muhammed İkbâl, ebediyet ağacından yemeyi, cinsiyeti ayırma yolunu tutmakla izah etmektedir. Çünkü, ancak doğum ve tenasül yolu ile insan nesli tükenmekten kurtulabilir... (Bk. Muhammed İkbâl, *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, (Çev. N. A. Asar), İstanbul 1984, 122-123).

²² Tâhâ, 20/120.

²³ el-A'râf, 7/20.

²⁴ Bk. er-Râzi, XIV/48.

²⁵ Ölümsüzlüğün metafizik ve felsefi boyutlarıyla yorumu için bk. İkbâl, 153-163; Koç, 213-225.

²⁶ Ateş, *Tefsir*, I/146; V/454-455.

²⁷ Bk. el-Bakara, 2/36; el-A'râf, 7/22; Tâhâ, 20/121.

Ölümsüzlük arzusu, Tevrat'ta da dile getirilir. Ancak burada Adem ile Havva'nın, Rab Allah'ın yemesini yasakladıkları ağaçtan yedikleri takdirde ebedîleşecekleri değil, ölecekleri belirtilir:

*“Ve kadın, yılanı dedi: Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz; Fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah: Ondan yemeyin, ve ona dokunmayın ki, ölmeyesiniz, dedi.”*²⁸

Yahudi literatüründe yer alan ve cennetin ortasında olduğu söylenen “hayat ağacı”nın, kendisinden yiyeni ebedî hayata sahip kılacağına inanılır.²⁹ Onların inancına göre Adem ile Havva, bu ağaçtan değil, onun yanında yer alan, “iyilik ve kötülüğü bilme ağacı”ndan yemişlerdir.³⁰ Hıristiyanlıkta da, meyvesinden yiyen herkesi ebedîleştirdiğine inanılan bir “hayat ağacı”ndan söz edilmekte ve bu ağaçtan yiyenlerin, İsa gibi ölümsüz olacağına inanılmaktadır.³¹ Vehb b. Münebbih'in (v. 110/728), meleklerin ebedîleşmek için bu ağacın meyvelerinden yediklerini rivayet ettiği bazı kaynaklarımızda geçmektedir.³²

Hıristiyanlık anlayışına göre esasen Adem ve Havva ölümsüz idiler. Ancak ilahi emre itaat etmemekle ve konulan yasağı çiğnemekle ölümlü hale gelmiş oldular. Pavlus'un Romalılara yazdığı mektupta şöyle denmektedir: “Nasıl günah bir adam vasıtasıyla ve ölüm de günah vasıtasıyla dünyaya girdiyse, böylece ölüm de bütün insanlara geçti; çünkü hepsi günah işlediler.”³³ Ölüm bu şekilde insanlık tarihine girmiş oldu.³⁴

c - Âb-ı Hayat

Ebedîleşmek veya uzun süre yaşamak arzusu, Adem ve Havva'dan sonraki dönemlerde de insanların bir özlemi olarak kalmaya devam etmiştir.³⁵ Bunun için “âb-ı hayat”³⁶ adı verilen bir su tahayyül edilmiş ve bundan içenlerin ebedîleş-

²⁸ *Kitab-ı Mukaddes, Tevrat, Zebur ve İncil, Eski Ahit (Tevrat)*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1981, *Tekvin*, 3/2-3.

²⁹ Bk. Mustafa Erdem, *Hazreti Adem (İlk İnsan)*, Ankara 1993, 36.

³⁰ Bk. Erdem, *Hz. Adem*, 38.

³¹ Bk. Erdem, *Hz. Adem*, 67-68.

³² Bk. Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (nşr. M.İ.el-Bennâ-M.A.Aşûr-A.Ğanîm), İstanbul 1985, 1/113.

³³ *Kitab-ı Mukaddes, Pavlus'un Romalılara Mektubu*, 5/12.

³⁴ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri (Catechisme de l'Eglise Catholique)*, Paris 1998'den çeviren : Dominik Pamir, İstanbul 2000, 108. Hıristiyan ilahiyatçıların ruhun ebediyeti konusundaki görüşleri için bk. Koç, 13-16.

³⁵ Eski Mısır'dan itibaren bu yöndeki düşünceler için bk. Kerim es-Seyyid Ğuneym, *el-İstinsâh ve'l-İncâb beyne tecrîbi'l-ulemâi ve teşrî'i's-semâ*, Dârul-Fikri'l-Arabî, el-Kâhire 1997, 35-36.

³⁶ Aynı manada olmak üzere “aynu'l-hayat”, “nehru'l-hayat”, “hayat çeşmesi” vs. isimler de kullanılmaktadır. (Bk. Ahmet Yaşar Ocak, “Âb-ı Hayat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1988, 1/1).

ceğine inanılmıştır. Âb-ı hayat rüyası, insanın esas varlığı olan Allah'a ulaşarak sonsuzlaşması isteğinin bir işaretidir.³⁷ Bu, öyle bir sudur ki, ondan içen ölümsüzleşir, o suyun değdiği ölü dirilir...³⁸ Musa ve Hızır olduğu söylenen kişilerin buluşmasının anlatıldığı Kehif suresinde³⁹. Nitekim, pek çok klasik kaynakta söz konusu buluşma anlatılırken, bu sudan bahsedilmiştir.⁴⁰ Buna göre, Musa ile hizmetçisi Yuşa, Hızır ile buluşmak üzere bir denizin kenarına varmışlar, orada istirahat ettikleri bir sırada, acıkınca yemek için yanlarına aldıkları ölü balığın üstüne burada bulunan bir su damlamış, bunun üzerine balık dirilmiş ve denizde süzülerek gitmiştir.⁴¹ Bazı müfessirlerimiz burada "hayat pınarı" adı verilen bir çeşmenin bulunduğunu naklederler.⁴² Bu çeşmenin suyu neye isabet etse ebedîleşir; şayet ölü ise hemen dirilirmiş. İşte balık da bu su ile dirilmiştir. Hatta ölümsüz olduğu iddia edilen Hızır'ın da bu suyu bulup içtiği, bu yüzden ölümsüzleştiği⁴³ rivayet edilmektedir.⁴⁴ Buna benzer bir husus, Gılgamış Destanında da vardır. Ayrıca İskender, Yahudi, Grek ve benzeri efsanelerde de geçmektedir.⁴⁵

d - Âhiret Anlayışı

Bütün ilâhî dinlerde mevcut olan ve ebedî olduğu belirtilen "âhiret hayatı" da insana bir ebedîlik fikri vermektedir. Bilindiği gibi âhiret hayatı, ölümün olmadığı sonsuz bir hayattır. Kur'an'da sık sık oradaki hayatın ebedîliğine işaret edilir. Nitekim birçok âyette cennet ehlinin orada sonsuza dek kalacakları belirti-

³⁷ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul 1990, 108.

³⁸ Bk. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, (Nşr. Dr. M. D. El-Beğâ), Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1407/1987, Tefsîru Süreti'l-Kehf 4; et-Taberî, *Tefsîr*, XV/279; Ebû Muhammed el-Huseyin b. Mesud el-Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, Beyrût 1407/1987, III/171; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâm'il-Kur'ân*, el-Kâhire 1372, XI/15; Celâlüddîn es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, Beyrût 1993, VI/410; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenneyil-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min 'İlmi't-Tefsîr*, Beyrût ts., III/300; Ebû'l-Fadl Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrût ts., XV/314; Ateş, *Tefsîr*, VI/311.

³⁹ Bk. el-Kehf, 18/60-82.

⁴⁰ Bk. el-Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru Süreti'l-Kehf 4; Ebû İsmâ Muhammed et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, (Nşr. A. M. Şâkir ve diğerleri), Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrût, ts., Kitâbu Tefsîri'l-Kur'ân, Bâbu ve Min Süreti'l-Kehif.; et-Taberî, *Tefsîr*, XV/279; el-Beğavî, III/171; el-Kurtubî, *Tefsîr*, XI/15; es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VI/410; eş-Şevkânî, III/300; el-Âlûsî, XV/314; Ateş, *Tefsîr*, VI/311.

⁴¹ Geniş bilgi için bk. Hidayet Aydar, *Genetik Şifre Kopyalama ve Kur'an*, Elif yay. İstanbul 2003, 247-252.

⁴² Bk. et-Taberî, *Tefsîr*, XV/279; el-Beğavî, III/171; el-Kurtubî, *Tefsîr*, XI/15; es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VI/410; eş-Şevkânî, III/300; el-Âlûsî, XV/314; Ateş, *Tefsîr*, VI/311; Ocak, I/1-2.

⁴³ Bu anlayışın eleştirisi için bk. İlyas Çelebi, "Hızır" *DİA*, İstanbul 1998, XVII/406-407.

⁴⁴ Bk. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Umeme ve'l-Mulûk*, Beyrût 1407, I/220; Çelebi, "Hızır", XVII/406-407.

⁴⁵ Bk. Ocak, "Âb-ı Haya", I/1-2; Çelebi, "Hızır", XVII/406-408. Ayrıca bk. *Eski Ahit (Tevrat)*, Zekarya, 6/12.

lir: “İman edip hayır işleyenlere gelince, onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Hep orada kalacaklardır, sonsuza dek...”⁴⁶ Cehennem ehli için de buna benzer ifadeler geçmektedir: “Hiç kuşkusuz Allah inkârcıları lanetlemiş ve onlar için çılgın bir ateş hazırlamıştır. Orada sonsuza dek kalacaklardır...”⁴⁷ Burada bilhassa Kur’an’da sıkça kullanılan “*ebed*”⁴⁸ ile “*hâlid*” ve bunun çoğulları olan “*hâlidûn*”, *hâlidîn*”⁴⁹ kelimelerine dikkat çekmek istiyoruz ki, bunlar, sonsuzluğu ifade eden kelimelerdir.⁵⁰ Esasen Kur’an “*Ona selâm (esenlik) ile girin. Bu, ebedilik günüdür*”⁵¹ âyetinde geçen “*yevmu’l-hulûd*” ibaresi ile oradaki hayatın ebediliğini belirtmektedir.⁵² “*Çevrelerinde ebedî yaşamağa erdirilmiş gençler dolaşır*”⁵³ âyetinde geçen vildânun muhalledûn ibaresi de orada sonsuza dek yaşam verilmiş varlıklara işaret etmektedir.⁵⁴

e – Şehitlerin Ölümsüzlüğü Fikri

Bilindiği üzere İslam anlayışında şehitlik en üstün mertebelerden biri olarak telakki edilmektedir. Onların Allah katında çok önemli bir mevkiileri vardır. Bu bağlamda şehitlerin ölümsüz olduğu da ifade edilmiştir. Bir ayette, “Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin; bilakis onlar diridirler, ama siz farkında olamazsınız”⁵⁵ denmekte ve şehitlere “ölü” denemeyeceği, bilakis onların diri olduğu dile getirilmektedir. Aynı hususun vurgulandığı başka bir ayette, şehitlerin aynı zamanda “rızklandırıldıkları” belirtilmektedir: “Allah yolunda öldürülenleri “ölüler” sanma. Bilakis onlar diridirler; Rableri katında rızıklanmaktadırlar.”⁵⁶ Bu iki ayet, çok açık bir şekilde Allah yolunda öldürülenlerin, ölen diğer insanlar gibi ölü olmadıkları belirtilmektedir. Yine son ayette onların Allah katında rızıklandırıldıklarına işaret edilmektedir. Rızık kelimesinin Kur’an’daki kullanışları incelendiğinde, hem dünya hayatına, hem de ahirete yönelik tüm kullanışların, bilinen manada rızık ile ilişkilendirildiği görülecektir; yani tümünün maddi bir bağ-

⁴⁶ en-Nisâ, 4/57. Ayrıca bk. en-Nisâ, 4/122; el-Mâide, 5/119; et-Tevbe, 9/22, 100; el-Kehf, 18/3; et-Teğâbûn, 64/9; et-Talak, 65/11; el-Beyyine, 98/8.

⁴⁷ el-Ahzâb, 33/64-65. Ayrıca bk. en-Nisâ, 4/169; el-Cinn, 72/23.

⁴⁸ Bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, İst. 1982, 1.

⁴⁹ Bunlar için bk. Abdülbâkî, 236-238.

⁵⁰ Bk. Hüseyin Bayrak, “Ehli Sünnet ve Mutezileye Göre Ebedilik Anlayışı”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman : Ş. Gölcük), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelam ve İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Konya 1988, 6-10; Ahmet Saim Kılavuz, “Ebed”, *DİA*, X/72.

⁵¹ Kaf, 50/34.

⁵² Bk. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser neş., İstanbul ts., VI/4520.

⁵³ el-Vâkıa, 56/17; el-İnsân, 76/19.

⁵⁴ Bk. er-Râzi, XXIX/150; el-Kurtubî, *Tefsîr*, XVII/202-203.

⁵⁵ el-Bakara, 2/154.

⁵⁶ Â-i İmrân, 3/169.

lantısı vardır. Bu bağlamda acaba “şehitlerin Allah katında rızıklandırılmaları”nın da maddi bir yönünün bulunabileceği düşünülebilir mi?! Böyle olsa bile, yine ayetlerde dile getirildiği gibi, bunun nasıl ve ne şekilde olduğunu biz bilemeyiz, idrak edemeyiz. Müfessirlerimiz de şehitlerin ölmediklerine ve Allah katında rızıklandırıldıklarına dair rivayetler nakletmekte, bilgiler vermektedirler. Bu cümleden olarak, şehitlerin Allah katında diri oldukları, bunun ruhânî bir durum olup akıl ile idrak edilemeyeceği ve rızıklarının ruhlarına arz edildiği belirtilmektedir.⁵⁷ Şehitlerin şu an cennette olmamakla birlikte kendilerine cennet nimetlerinin verildiği Mücahid’ten rivayet edilmiştir.⁵⁸ ez-Zemahşerî (v. 538/1144), diğer canlıların rızıklandırılmaları gibi şehitlerin de rızıklandırıldıklarını belirtmektedir.⁵⁹ Bazı alimlerimiz, burada manevi bir cihetin söz konusu olduğuna işaret etmektedirler. Buna göre, müşrikler, Allah yolunda öldürülen bu insanlar için, “onlar Muhammed’in dini uğrunda kendilerini boş boşuna, faydasız bir şekilde helak ettiler” diyorlardı. Bu şekilde müşrikler bunlara “ölüler” deyince, Allah mü’minlere, siz de müşrikler gibi onlara “ölüler” demeyin; fakis “onlar dinde diridirler, fakat müşrikler bunu anlamazlar deyin” demiştir.⁶⁰ Müfessirlerimizden Râzî (v. 606/1210), ayetlerdeki “diridirler” ifadelerinin, el-Kelbî ve Ebû Muslim (v. 322/934) gibi alimler tarafından “pek de uzak olmayan bir zamanda diriltileceklerdir” şeklinde açıklandığını naklettikten sonra, bunların delillerini ve bu görüşe katılmayanların görüşlerini uzun bir şekilde serdetmektedir. Bu sonuncuların görüşleri, şehitlerin ruhen diri oldukları ve Berzah aleminde bilinen dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki alemde⁶¹ rızıklandırıldıklarını ifade etmektedir.⁶² Bütün bunlar bize, “şehitlerin ölmediklerine dair” bir anlayışın mevcudiyetini göstermektedir. Ne var ki, bu ölmezliğin ne şekilde olduğu konusunda bir netlik söz konusu değildir.⁶³

⁵⁷ Bk. Ebû'l-Kâsım Cârullâh ez-Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf...*, (nşr. M.A. Şahin), Beyrût 1415/ 1995, I/205; Ebu's-Suûd Muhammed b. Mahmu el-İmâdî, *Tefsîru Ebî's-Suûd (İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ânî'l-Kerîm)*, Dâru lhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrût ts., I/179-180, II/11-112; Yazır, I/547; Ateş, *Tefsir*, I/264-269; II/139-140.

⁵⁸ Bk. ez-Zemahşerî, I/205.

⁵⁹ Bk. ez-Zemahşerî, I/430.

⁶⁰ er-Râzî, IV/146.

⁶¹ Cüneyt Gökçe, “Berzah”, *DİA*, İstanbul 1992, V/525.

⁶² er-Râzî, IV/146-147.

⁶³ Buradaki ölümsüzlüğün, müşriklerin savaşlarda öldürülen Müslümanlar aleyhine yaptıkları olumsuz konuşmaları bertaraf etmek ve şehitliği Allah katında sıradan bir ölümden daha değerli ve daha üstün olduğunu bildirmek düşüncesini vermek anlamında kullanıldığı da belirtilmiştir. (Bk. Dalkılıç, 291).

f – Ruhun Ölmezliği Meselesi

Kur'an-ı Kerim'de ruh kelimesi farklı bağlamlarda geçmektedir.⁶⁴ Bunların bir kısmında ruhanın melek Cebrail olduğu açık bir şekilde anlaşılırken,⁶⁵ bazılarında ruhla neyin murad edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte **“Sana ruhu soruyorlar; de ki: Ruh, Rabbimin emrindedir ve size ilimden az bir şey verilmiştir”**,⁶⁶ **“Ona ruhumuzdan üfledik”**⁶⁷ gibi ayetlerde geçen ruhun, insana canlılık veren, hayat veren bir cevher olduğu;⁶⁸ Allah'tan olan bu cevherin, yok olmadığı anlayışı alimlerin ekserisi tarafından kabul edilmektedir.⁶⁹ Bu anlayışa göre ölüm, ruh denilen cevherin bedeni terk etmesiyle gerçekleşir. Bedenden ayrılan ruh, Berzah alemi denen bir alemde kıyamete kadar bekler.⁷⁰ Dirilişle birlikte yeniden bedene bürünür ve dünya hayatında yaptıklarının karşılığını bulur; ya cennetle mükafatlandırılır, ya da cehennemde azaba maruz kalır.

Yukarıda şehitlerle ilgili bilgi verirken de ruhun ölmezliği konusuna değinilmişti. İşte büyük çoğunluk tarafından benimsenen bu anlayışa göre, ruh ölümsüzdür. Dolayısıyla ruhun ölümsüz olması anlayışı, ölümsüzlük fikrinin doğmasında de etkili olmuştur.

Ölümsüzlük düşüncesi, bilhassa ruhun ölmezliği bağlamında en eski toplumlarda dahi mevcuttur. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan aşağı topluluklar üzerinde yapılan etnografik ve sosyolojik incelemeler, ilkel insanların ölümden sonra ruhların varlıklarını sürdürdüğüne inandıklarını ortaya çıkarmıştır.⁷¹ Mısır, Yunan gibi eski medeniyetler⁷² ile Tao, Tibet, Buda dini gibi bazı uzakdoğu inanç sistemlerinde de ölümsüzlük anlayışı vardır. Ne var ki bu anlayış, burada üzerinde durduğumuz bedensel manada bir ölümsüzlük değil, ruh ile ilgili bir ölümsüzlüktür.⁷³

⁶⁴ Ruh kelimesinin geçtiği ayetler için bk. Abdülbâki, 325-326. Kullanıldıkları bağlamlar için bk. er-Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredat, Ğarîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût ts., 205-206; Dalkılıç, 25-46.

⁶⁵ Mesela bk. Meryem 19/17; eş-Şuara, 26/193.

⁶⁶ el-İsrâ, 17/85.

⁶⁷ el-Enbiyâ, 21/91; es-Secde, 32/9; et-Tahrîm, 66/12.

⁶⁸ Bk. er-Râzî, XXI/36-37.

⁶⁹ Geniş bilgi için bk. Dalkılıç, 268-273, 282-295.

⁷⁰ Bk. Gökçe, V/525.

⁷¹ Dalkılıç, 274.

⁷² Bk. Keith Augustine ve diğerleri, *Ölüm Ne Yana Düşer ya da Hayat Benim Neyim Oluyor?*, Keith Augustine ve diğerleri, (çevirenler: Özgü Çelik ve diğerleri), Omega Yayınları, İstanbul, 2002, 11-32.

⁷³ Müslüman âlimlerin ebedilik ve ruhun ölmezliği hakkındaki görüşleri için bk. Bayrak, 28-44; Ruhatın Yazoğlu, “Ölümsüzlük Düşüncesinin Gazalî'ye Kadar Seyri”, *Felsefe Dünyası*, Yaz 1996, sayı 21, 55-62; Dalkılıç, 282-295.

2 – Ölümsüzlük Konusunda Elde Edilen Genetik Gelişmeler ve Bunların Değerlendirilmesi

Son dönemlerde, genetik şifrenin çözülmesi sayesinde yaşlılığa sebep olan, hatta ölüme yol açan genlerin dahi tanınmasının mümkün olabileceği kaydediliyor.⁷⁴ Bazı alimlere göre, bu alanda elde edilen gelişmeler ileride insana, yaşlılığa ve ölüme sebep olan genlere müdahale imkânı da sağlayacak, dolayısıyla sürekli genç kalmak ve ölümsüzlük gündeme gelecektir.⁷⁵ Şu an biyologların ve gen mühendislerinin yaşlılığa çare bulmak ve sürekli genç kalmayı sağlamak üzere birbirleriyle yarıştıkları ve bu konuda oldukça önemli gelişmeler tesbit ettikleri kaydediliyor.⁷⁶

Bazı araştırmacıların, normal insan hücrelerini kültür ortamında sonsuza dek yaşatabilecek müdahaleler geliştirmeye çalıştıkları da basında kaydedilmiştir.⁷⁷

Yine basında, Amerika Birleşik Devletleri'nde Wisconsin Üniversitesi'nden James Thomson'un, insan embriyosundan elde edilen yapay döl hücreleri üretmeyi başardığı yazılmıştır. Laboratuvarında elde edilen bu hücreleri eşsiz kılan iki belirgin özellik, bunların ölümsüz ve kesinlikle birbirlerinin aynısı olmalarıdır. Hiçbir eskime ve yaşlanma belirtileri göstermeden, sınırsızca bölünebilmektedirler. Bu sayede insanların yaşlanan veya ölen hücrelerinin yerine, yenileri yerleştirilebileceği gibi, pek çok hastalığa çare bulunacağına beklendiği de kaydedilmektedir.⁷⁸ Hatta bazı bilim adamları dilbalığı, timsah ve kaplumbağa gibi bazı hayvanların belirli bir ömürlerinin olmadığını; bu hayvanların yaşlanma yüzünden değil, yalnızca kaza, açlık veya hastalık gibi nedenlerden dolayı öldüklerini; bu etkenlerin ortadan kaldırılması hâlinde sözü edilen hayvanların hayatlarının

⁷⁴ Bk. Urfah, "Harîtatü'l-cinât: Hel hiye bidâyetü'n-nihâyeh?", <http://www.islamonline.net/iol-arabic/dowalia/scince-22/scince3.asp>

⁷⁵ "Bugün Doğan Bebekler 130 Yıl Yaşayabilecek", <http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/02/19/yasam/04yas.htm> ; Târık Yahyâ Kâbil, "Şebâbun dâimun fî'l-karnî'l-hâdî ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtml> ; "Cavlatun fî akli sâni'i'l-mustakbel"(Hel seyaîşu etfâln vulidü'l-yavn ilâ'l-ebed...), http://www.arabia.com/arabic/article/0_4884_Technology/26718_00.html

⁷⁶ Bk. Kâbil, "Şebâbun dâimun fî'l-karnî'l-hâdî ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtml>

⁷⁷ Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü", <http://garildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cubilim.../b1204.htm>

⁷⁸ Bk. Dede, "İnsan Organlarını Yenilemede Yeni Adımlar" <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+.../b0803.html+kopyalam> ; "Bugün Doğan Bebekler 130 Yıl Yaşayabilecek", <http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/02/19/yasam/04yas.htm> ; "200 Yıl Yaşayabiliriz", <http://garildi.sabah.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/00.../d01.html>

sınırsız olabileceğini iddia ederek, insanlar için de böyle bir durumun yaratılabileceğini söylemektedirler.⁷⁹

Oysa ölüm Kur'an'ın da ifade ettiği gibi mukadderdir, Allah tarafından takdir edilmiştir:

“Aranızda ölümü takdir eden biziz...”⁸⁰

Bunun aksi bir şeyin olması mümkün değildir. Ayette belirtildiği gibi, **“Her nefis mutlaka ölümü tadacaktır.”⁸¹** Ayrıca Kur'an'a göre ölümden kaçmak, kurtulmak da mümkün değildir:

“O kaçmakta olduğunuz ölüm, işte o size mutlaka ulaşacaktır.”⁸²

“Nerede olsanız; sağlam kaleler içinde de bulunsanız yine ölüm sizi bulur...”⁸³

Dolayısıyla, ölüme çare bulunabileceğine ve canlı varlıkların beden itibarıyla ölümsüzleştirileceğine ihtimal vermiyoruz. Nitekim ayette hiçbir insana ebedî hayatın verilmediği belirtilmektedir:

“Senden önce hiçbir insana ebedî yaşama vermedik. Şimdi sen ölürsen (san-ki) onlar ebedî mi kalacaklar?”⁸⁴

Esasen, basında yer alan konuyla ilgili bazı haberlerle bilim adamlarının açıklamalarının farklı olduğu zaman zaman ifade edilmektedir.⁸⁵ Dolayısıyla, bu tür haberlere temkinli yaklaşmak; bunların sansasyonel haberler ve genetik alanındaki gelişmeler üzerine yapılan spekülasyonlar olabileceğini gözardı etmemek gerekir. İnsanoğlu, Alexis Carrel'in (v. 1944) de işaret ettiği gibi, tarih boyunca özlemine çekip peşinde koştuğu ve fakat henüz çaresini bulamadığı ölümsüzlüğü aramaya bundan sonra da devam edecek ve onu aramaktan bıkmayacaktır. Ancak ona asla ulaşamayacaktır. Çünkü o, organik yapının kanunlarına bağlıdır. Fakat ölümü geciktirebilecek, hatta fizyolojik zamanın durmayan ilerleyişini bir müddet tersine çevirebilecektir.⁸⁶ Şimdi bunun mümkün olup olmadığı konusunu dînî referanslar ve bilimsel gelişmeler ışığında inceleyelim:

⁷⁹ “Bugün Doğan Bebekler 130 Yıl Yaşayabilecek”, <http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/02/19/yasam/04yas.htm>

⁸⁰ el-Vâkıa, 56/60.

⁸¹ Bk. Âl-i İmrân, 3/185; el-Enbiyâ, 21/35; el-Ankebût, 29/57.

⁸² el-Cum'a, 62/8.

⁸³ en-Nisâ, 4/78. Ayrıca bk. el-Ahzâb, 33/16.

⁸⁴ el-Enbiyâ, 21/34.

⁸⁵ Bk. Hayrettin Karaman, “Ömür”, *Yeni Şafak*, 02.07.2000.

⁸⁶ Bk. Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, (Çev. R. Özdek), Yağmur Yay., 4. baskı, İstanbul 1983, 217.

B – Dînî Referanslar ve Bilimsel Gelişmeler Işığında Ömrün Uzatılması veya Uzun Süre Yaşamak Konusu

1 – Ömrün Uzatılması Yönündeki Bilimsel Gelişmeler

Ebedi yaşam elde etmenin veya ölümsüzleşmenin dînî referanslar açısından mümkün olmadığını gördük. Şu ana kadarki bilimsel gelişmeler de bunun muhal olduğunu göstermektedir. Buna karşılık canlıların ömrünün uzatılması yönünde bir takım başarılar elde edilebileceği belirtilmektedir. Esasen bu, insanlığın öteden beri çaba sarf ettiği, fakat ciddi bir başarı elde edemediği konulardan biridir.⁸⁷ 1940'lı yıllarda yapılan deneylerde bu konuda bazı başarılar elde edilmiştir. Nitekim söz konusu tarihte New York'taki Rockefeller Enstitüsünde yapılan bazı çalışmalar sonunda denek olarak kullanılan farelerin ömürlerinin bir süre uzatılması başarılmıştır.⁸⁸ Son dönemlerde genetik alanındaki gelişmelerle, bu konuda daha büyük başarılar elde edilmiştir.⁸⁹ Yaşlanmayı yavaşlatma üzerine çalışan Lawrence Berkeley National Laboratory'den Judith Campsi, uzun yaşamın sırrını öğrenebilmek için toprak solucanı, sirke sineği, maymun ve insan gibi çok çeşitli organizmaları incelediklerini ve basit yapıdaki organizmaların yaşamını uzatabildiklerini söylüyor. Örneğin, mutant bir sirke sineği türü, yaklaşık olarak normal süresinin 8 katı –ki bu bizim 600 yıl yaşamamıza eşdeğerdir- yaşayabiliyor.⁹⁰

Irvin Rose'un, normal sineklerden 2 kat daha fazla yaşayan sinek türü geliştirdiği kaydedilirken,⁹¹ cenin hücrelerinden kopyalanan buzağuların da, hemcinslerinden yüzde 50 daha uzun yaşayabilecekleri belirtilmiştir... Bilindiği gibi, dünyada ilk ergin hücreden kopyalanmış hayvan olarak dünyaya gelen koyun Dolly'nin, doğum anından itibaren hücrelerinde "aşırı yaşlanma" belirtileri gözlenmişti. Dolly'nin hücrelerindeki kromozomların ucunda bulunan "telomer"ler,⁹² açık bir yaşlılık belirtisi olarak yaşlılarınkinden çok daha kısa idi. Hücre her bölündüğünde biraz aşınıyor ve doğal onarımları mümkün olmayacak ka-

⁸⁷ Geniş bilgi için bk. Corliss Lamont, *The Illusion of immortality*, 5th ed., The Continuum Publishing, New York, 1990, 1-278.

⁸⁸ Bk. Alexis Carrel, *Başarının Sırları*, (Çev. R. Özdek), Yağmur yay., İstanbul 1981, 11-12; aynı müellif, *İnsan Denen Meçhul*, 213.

⁸⁹ Bk. Kâbil, "Şebâbun dâimun fî'l-karnî'l-hâdî ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtml>

⁹⁰ Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü?" <http://garildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/savfa.cgi?w+30+cubilim.../b1204.htm>

⁹¹ Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü?", <http://garildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/savfa.cgi?w+30+cubilim.../b1204.htm>

⁹² Telomer: Kromozomun bitiş kısmı. Bu özel yapı, doğrusal DNA moleküllerinin kendi kendini üretmesi ve dengeli yapısını koruması işlerine yarar. (Bk. "Genetik Sözlük", <http://www.hurriyet.com.tr/genetik/gen7.htm>)

dar aşındığında ölüyordu.⁹³ Nitekim yaşlıları 11-12 yıl yaşabildikleri hâlde, Dolly, 15 Şubat 2003 tarihinde 6 yaşındayken ölmüştür.⁹⁴ Robert Lanza ve ekibinin farklı bir yöntemle klonladıkları altı buzağıda, bu gelişme tersine döndü. Kopyalamada 45 günlük cenin hücresi kullanıldı, yaşlı inek yumurta hücreleri ile kaynaştırılan bu hücrelerin telomerlerinin, 5 ila 10 ay sonra yapılan incelemelerde, normal yolla doğan yeni doğmuş buzağılarınınkinden bile uzun olduğu görüldü. Neden böyle olduğunu bir türlü açıklayamayan yetkililer, bunun, vücuda genç bağışıklık sisteminin oturtularak, hastanın genç kıkırdak dokularına sahip olmasının sağlanmasında... faydalı olabileceğini söylüyorlar.⁹⁵

Herkesin 19 Mart 2003 tarihinde Amerika'nın Irak'a karşı başlattığı savaşla ilgilendiği günlerde bilim adamları, bilhassa küçük yaşlarda erken yaşlanmaya sebep olan ve erken yaşlılık hastalığı diye bilinen hastalığın genini bulduklarını açıkladılar. Konuyla ilgili basına açıklama yapan Amerika'daki Ulusal Genetik Araştırmalar Enstitüsü başkanı Francis Collins, bu hastalığa, 3 milyar DNA birimi ihtiva eden insan genetik yapısı içindeki bir tek yanlış kodlanmış ya da yanlış yerleşmiş DNA molekülünün neden olduğunu ve bundan sonra bunu elde ettikleri bu bilgilerin ışığı altında hastalığın önüne geçmeye çalışacaklarını söylemiştir.⁹⁶ Bu tanınmanın, bu hastalığı ortadan kaldırmaya imkân vereceği açıklanmıştır.

İtalyan bilim adamlarının da fareler üzerinde yaptıkları araştırma ve deneylerde, bunların ömürlerini 1/3 oranında arttırmayı başardıkları kaydedilmektedir. Bu bilim adamları, fareler üzerinde sürdürdükleri araştırma ve deneylerini ileride insanlar üzerinde de uygulayacaklarını söyleyerek, bunda da başarılı olacaklarını inandıklarını belirtiyorlar.⁹⁷

Ayrıca bu konudaki bir başka çalışma da, hayvanların daha uzun yaşamasını, iyi beslenmeyle sağlayabilecek programlar geliştirebilmek yönündedir. University of California San Francisco'dan Cynthia Kenyon, solucanların ömrünü uzatan pek çok mutasyon bulduklarını ve solucanların hormonlara reaksiyonunu

⁹³ Bk. Nilgün Özbaşaran Dede, "Dolly Neden Yaşlanıyor?", <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+.../b0205.html>

⁹⁴ "Akciğerlerinden Rahatsız Olan İlk Kopya Memeli Dolly Öldü", <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=127955>

⁹⁵ Bk. "Ölümsüzlük Pek Yakında", <http://www.turkport.com/tp/layout/.../0.1169.50278.137259.0.00.htm>

⁹⁶ Bk. "Yaşlanma Hastalığının Geni Bulundu", <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0..sid-5@nvid-256786.00.asp> ; "Erken Yaşlılık Geni", <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0..nvid-256920.00.asp>

⁹⁷ Bk. T.Kâbil, "Şebâbun dâimun fi'l-karni'l-hâdi ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtml>

kontrol eden birkaç geni değiştirerek, yaşam sürelerini uzatmanın mümkün olduğunu söylüyor.⁹⁸ Nitekim meyve sineği üzerinde çalışan bilim adamları, bunların ömrünü 37 günden 70 güne çıkarabildikleri. Hatta bunlardan bazıları 110 gün dahi yaşayabilmişler.⁹⁹

İnsanların ömrünü uzatmak yönünde de çabaların öteden beri var olageldiğini belirtmiştik. Halk arasında bazı bitki türlerinin veya bunların karışımından elde edilen ilaçların pek çok hastalığa iyi geldiğine, ömrü uzattığına dair inanışlar vardır.¹⁰⁰ Gılgamış Destanında da denizin dibinde ölümsüzlük bitkisinin varlığından bahsedilir. Fakat bunlar, herhangi bir ilmî temele dayanmamaktadır. Bu yüzden itibar da görmemişlerdir. Ancak daha sonra yapılan çalışmalarla, gerçekten de bazı gıdaların, bilhassa meyvelerin ömrü uzatmada etkisinin olduğu, ilim adamlarınca dile getirilmeye başlandı.¹⁰¹ Bilhassa genetik alanında elde edilen başarılar sonunda, insan ömrünü uzatma yönünde de bazı ciddi adımların atıldığına şahit oluyoruz.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bazı yöntemlerin, insanlarda da benzer sonuçlar doğuracağına inanılıyor.¹⁰² Bu sayede bilim adamlarının, yaşlanma hakkındaki fikirlerinde bilimsel bir devrim yaşandığı söyleniyor. Bu alanda yapılan çalışmalarla, gençliğin kaynağının keşfedilebilme ihtimalinden, bir hap içip genç ve sağlıklı kalınabilecek günlerin muhtemel olduğundan söz edilmektedir.¹⁰³ Bununla beraber, bu tip gen manipülasyonlarıyla yaşlanmanın geciktirilebileceği, fakat engellenemeyeceği; evren dahil, her şeyin yaşlanmasının kaçınılmaz olduğu da söyleniyor.¹⁰⁴

⁹⁸ Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü?", <http://qarildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cubilim.../b1204.htm>

⁹⁹ Bk. T. Kâbil, "Şebâbun dâimun fi'l-karni'l-hâdî ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtm>

¹⁰⁰ Bk. Turhan Baytop, *Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi (Geçmişte ve Bugün)*, İstanbul 1984, 13-64; Tânk Yahyâ Kâbil, "Şebâbun dâimun fi'l-karni'l-hâdî ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtm> Ayrıca bk. <http://kapi.netbul.com>

¹⁰¹ Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü?", <http://qarildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cubilim.../b1204.htm> ; Tânk Yahyâ Kâbil, "Şebâbun dâimun fi'l-karni'l-hâdî ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtm> . Kur'an'ın bazı bitkilere işaret etmesi ve Hz.Peygamber'in ilaç mahiyetinde bazı bitkileri tavsiyesi hakkında bk. Celal Kırcı, *Kur'an ve Bilim*, Marifet Yay., İstanbul 1996, 82-85; Davut Aydın, *Kur'an-ı Kerim'de Bitkiler ve Şifa*, Timaş Yay., İst. 1997.

¹⁰² Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü?", <http://qarildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cubilim.../b1204.htm>

¹⁰³ Bk. Selçuk Alsan, "Yaşlanma ve Gençleştirme", *Bilim ve Teknik*, c. 22, sayı 266, (Ocak, 1990), 57 vd.; Tânk Yahyâ Kâbil, "Şebâbun dâimun fi'l-karni'l-hâdî ve'l-işrîn", <http://www.islamonline.net/Arabic/Science/2001/01/Article8.shtm>

¹⁰⁴ Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü?", <http://qarildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cubilim.../b1204.htm>

Ayrıca sadece daha uzun değil, bulaşıcı hastalıklara karşı verdiğimiz savaş sonucunda, aynı zamanda daha sağlıklı yaşayabileceğimiz de belirtiliyor.¹⁰⁵

New York Üniversitesi doktorlarından Michio Kaku'nun dünyanın önde gelen 150 bilim adamı ile yaptığı araştırmalar sonunda, bu bilim adamlarının 2050'li yıllara doğru insanların ortalama yaşlarının 130 civarında olmasının sağlanabileceği kanaatine vardıkları söylenmektedir.¹⁰⁶ 2003 yılının Temmuz ayında Amerika'nın San Fransisco kentinde yapılan bilimsel bir toplantıda da uzun süre yaşanabileceğine işaret edilmiştir. "Gelecekteki Dünya Toplumu" adı ile düzenlenen konferansta konuşmacılar, "hücreler ve genlerle oynanması ve nano teknoloji sayesinde insanoğlunun gelecekte, geçmiştekinden çok daha fazla yaşayabileceği" tezini ortaya atmışlardır. Konferansta konuşan bilim adamlarından Donald Louria, insanların 120-180 yıl yaşamalarına imkan vermek üzere ciddi çalışmalar yapıldığını bildirmiştir.¹⁰⁷

Amerika'da kopyalama yöntemiyle dünyaya getirilen altı dananın, yaşatlarına göre çok geç yaşlandıkları tesbit edilmiştir. ACT bilim adamlarından biri olan Michael West, hücrelerin yaşlanmasını durduran yöntemin insanlarda da başarıyla uygulanması hâlinde, ömrün 200 yaşına kadar uzayabileceğini söylüyor.¹⁰⁸

İngiltere'nin ünlü genetik bilimcisi John Harris'in de, kısa vadede insanın yaşam süresinin ikiye katlanacağını söylediği kaydediliyor. Basındaki haberlere göre, İngiliz hükümetine bağlı İnsan Genetik Komisyonu'nun (Human Genetics Commission) lider kadrosundan olan Harris, Human Genome Projesi ile DNA'nın şifresinin çözümü sayesinde, uzun vadede insan yaşamının 1200 yıla kadar uzatılabileceğini, tüm hastalıklara gen tedavisi ile son verilebileceğini ve yaşlanmanın durdurulabileceğini açıkladı. Projeye göre, DNA şifresini çözmek yolu ile, insanoğlunda yaşlanmaya ve hastalıklara neden olan genler bloke edilecektir... İngiltere'nin saygın gazetelerinden The Sunday Times, konuya geniş yer verdi. Gazetenin haberine göre John Harris, "50 yıl önce ortalama yaşam süresi 46 idi, şimdi ise 64. Kısa sürede bu rakam ikiye katlanacak" dedi. "İnsan genlerini deşifre ederek onlar hakkında çok daha iyi bilgi sahibi olmak, tüm hastalıklara son vereceği gibi, vücudun yaşlanmasını da durduracak" diyen Harris, ölüm-

¹⁰⁵ Bk. Sevil Duvarcı, "Ölümsüzlük Mümkün mü?", <http://garildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cubilim.../b1204.htm>

¹⁰⁶ Bk. "Bugün Doğan Bebekler 130 Yıl Yaşayabilecek", <http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/02/19/yasam/04yas.htm>

¹⁰⁷ "İnsan 180 Yıl Yaşayabilir mi?", <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0...nvid-293079.00.asp> (21.07.2003). Ayrıca bk. "Ömrü Uzatan İlaç 5 Yıl Sonra Geliyor", <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0...nvid-298241.00.asp> (05.08.2003).

¹⁰⁸ Bk. "200 Yıl Yaşayabiliriz", <http://garildi.sabah.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/00.../d01html>

cül hastalıklarla ilişki içerisinde olan genlerin kolayca tanımlanmasının ve tedavilerinin mümkün olacağını belirtti. “Eğer genleri yaşlanma programından kurtarıp, vücudu, rahatsızlıkları ve hasarları tamir edecek yola yöneltirsek, çok çok daha uzun yaşayabiliriz, ki biz bunun şifresini çözdük” diyor Harris. Araştırmada, şimdiden yaşlanmaya yol açan p21 isimli bir genin tanımlandığı belirtilirken, yaşlanmanın DNA ile bağlantılı olan 40 ayrı gen tarafından yapıldığının tesbit edildiği kaydediliyor.¹⁰⁹

Esasen, doğada uzun süre yaşayan pek çok canlı vardır. Timsahların 200 yıldan fazla yaşadığı biliniyor.¹¹⁰ Bazı ağaçların 1000 yıl, hata daha fazla yaşadığı da malumdur.¹¹¹

Bütün bunlara rağmen, bu kadar uzun süre yaşayabilmemizin hiçbir şekilde mümkün olmadığı da söylenmektedir. Massachusetts Institute of Technology'den Leonard P. Guarente, 200 yaşına kadar yaşayabileceğimizi söyleyebilmenin zor olduğunu ve ömrü birkaç yıl uzatabilsek bile, damarlarımız ve organlarımızın hasarlanarak çalışamaz hâle gelmesini önleyemeyeceğimizi savunuyor. Hayflick ise, insan ömrünün genler tarafından maksimum 125 yıla programlandığına inanıyor. Buna göre ömrümüzün maksimum uzunluğu evrimsel olarak belirlenmiştir.¹¹²

Genetik alanındaki çalışmalarıyla pek çok ödül almış olan Fransız bilim adamı Arnold Munnich, “yaşlılık engellenebilir mi?” şeklinde kendisine yöneltilen bir soruya verdiği cevapta, bunun şimdilik imkânsız olduğunu, gelecekte olup olmayacağı konusunda da bilgi sahibi olmadığını söylemiştir.¹¹³

2 - Kur'an ve Diğer Kutsal Metinler Açısından Konunun Değerlendirilmesi

Biz, insan ömrünü uzatmayı imkânsız kılan herhangi bir Kur'an âyetine rastlamadık. Tam tersine, Kur'an'da uzun süre yaşadığından bahsedilen peygamberler vardır. Nuh peygamber bunlardandır ve kavmi arasında Kur'an'ın ifadesiyle Tufandan önce¹¹⁴ “*bin seneden elli yıl eksik*”¹¹⁵ yani 950 yıl yaşa-

¹⁰⁹ Bk. Nicholas Rufford, “Genes to Make Us Live For 1200 Years”, <http://www.sunday-times.co.uk/news/pages/sti/2000/06/25/stinwenws02005.html>;

Zafer Öztürk, “Ölümsüz İnsana Doğru”, <http://www.turkport.com/tp/layout/.../0.1169.50278.198661.0.00.htm>

¹¹⁰ Bk. *Hayat Ansiklopedisi*, İstanbul 1935, IX/4201.

¹¹¹ Bk. *Hayat Ansiklopedisi*, İstanbul 1932, I/64.

¹¹² Bk. Sevil Duvarcı, “Ölümsüzlük Mümkün mü?”, <http://qarildi.cumhuriyet.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cubillim.../b1204.htm>

¹¹³ Bk. “İnsan Kopyalanması Manasız Bir Faaliyet”, <http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/00/04/13/dizi/01diz.htm> ;

¹¹⁴ M. Sait Şimşek, *Yaratılış Olayı*, İstanbul 1998, 34.

¹¹⁵ Bk. el-Ankebût, 29/14

mıştır.¹¹⁶ Hz. Nuh'un, peygamberlik öncesi ve Tufan sonrası ile birlikte toplam 1050 yıl¹¹⁷ kadar yaşadığı söylenmektedir.¹¹⁸ Esasen kaynaklarımızda başka peygamberlerin de uzun yıllar yaşadıklarına işaret edilmektedir. Nitekim Adem'e 1000 yılın takdir edildiği, ancak onun ömründen 40 yılını Dâvût peygambere hibe ettiği; bu yüzden de 960 yıl yaşadığı kaydediliyor.¹¹⁹ Ebû Hâtim es-Sîcistânî'nin (v. 248/862 veya 255/869) "Kitâbu'l-Muammerîn" adlı eserinde belirtildiğine göre, Lokman, 560 yıl yaşamıştır. Başka rivayetlerde ise Lokman'ın 1000, 3000, hatta 3500 yıl yaşadığı nakledilmektedir.¹²⁰ İbrahim'in 200,¹²¹ İshak'ın 160,¹²² Yakub'un 147,¹²³ Eyüb'ün ise 93 yıl¹²⁴ yaşadığı kaydedilmektedir. Uzun süre yaşayan başka peygamberler de vardır.¹²⁵

Kur'an ayrıca insanoğlunun içinde uzun süre yaşama arzusunun mevcudiyetine işaret etmektedir.¹²⁶

"Onları insanların hayata en düşkünü, puta tapanlardan daha tutkunu bulacaksınız; her biri ister ki, bin yıl yaşatılsın. Oysa yaşatılması, onu azaptan uzaklaştıracak değildir. Allah ne yaptıklarını görüyor."¹²⁷

Dikkat edilirse, fitratta mevcut olan bu isteğin muhal olduğundan bahsedilmiyor; muhal olan bir şey var, fakat bu, insanoğlunun bin yıl yaşayabilmesi değil, azabı hak etmişse, bundan kurtulacağı hususudur. Hz. Peygamber de bu ko-

¹¹⁶ Bu sürenin Nûh peygamberin peygamberlik süresi olduğu da söylenmiştir. (Bk. İbn Âşûr, X/XX/222).

¹¹⁷ Yazır, V/3768.

¹¹⁸ et-Taberî'nin rivayetine göre, peygamber olmadan önce 350, olduktan sonra 950, Tufandan sonra da 350 olmak üzere toplam 1650 yıl yaşamıştır. (et-Taberî, *Tefsir*, XX/135). Ayrıca bk. Süleyman Mollaibrahimoğlu, *3 Makale*, İstanbul 2000, 185-188.

¹¹⁹ Bk. Ahmet b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, (Kütüb-ı sitte içinde), Çağrı Yay., İstanbul 1982, I/143, 299, 371; et-Taberî, *Târih*, I/98-100.

¹²⁰ Bk. Bernard Heller, "Lokman", *IA*, MEB yayınları, İstanbul 1988, VII/64-65; Mevlüt Güngör, *Kur'an Araştırmaları 1*, İstanbul 1995, 69-71.

¹²¹ Bk. et-Taberî, *Târih*, I/187.

¹²² Bk. et-Taberî, *Târih*, I/200.

¹²³ Bk. et-Taberî, *Târih*, I/200.

¹²⁴ Bk. et-Taberî, *Târih*, I/195.

¹²⁵ Bk. Ebu'l-Hasan el-Hüseyn b. Ali el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb ve Maâdinu'l-Cevâhir*, (Şerh: Abdu'l-Emir Ali Mihne), Beyrût 1411/1991, I/43-47.

¹²⁶ Hadislerde de bu yöndeki tabii arzuya yer verilmektedir. Bk. el-Buhârî, *Sahîh*, Kitâbu'r-Rikâk, 4; Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Muslim*, (nşr. M. F. Abdulkâki), Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrût ts., "Bâbu kerâheti'l-hırsı 'ale'd-dünyâ", No: 1046-1047, II/724; Muhammed Ebû Hâtim et-Te-mimî İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, Beyrût 1414/1993, "Zikru'l-beyân bi enne hubb'il-mer'i el-mâ-le ve'l-'umra murakkabun fi'l-beşer", No: 3219, VIII/13; aynı kaynak, "Zikru'l-beyân bi enne'l-mer'e kulle-mâ kâne sinnuhu ekber kâne hirsuhu 'ale'd-dünyâ ekser illâ men 'asamahumu'llâhu minhum", No: 3229, VIII/25.

¹²⁷ el-Bakara, 2/96.

nuya işaretle şöyle buyurmuştur: “*Ademoğlu büyüdükçe onunla beraber iki şey de büyür: Mal sevgisi ve uzun ömür arzusu.*”¹²⁸ Burada da uzun süre yaşama duygusunun insan fitratında mevcudiyeti dile getirilmektedir.

Bununla beraber inkârcıların söz konusu edildiği Yâsîn suresinde, uzun ömür verilenin akıbetinin güzelliğinden bahsedilmez:

“Kime uzun ömür versek, onun yaratılışını baş aşağı çeviririz..”¹²⁹

Bazı hadislerde Hz. Peygamber’in de “*erzeli’l-umur*”dan, yani “*uzun süre yaşayıp rezil duruma düşmekten, Allah’a sığınıyorum*” diyerek dua ettiği kaydedilmektedir.¹³⁰ Bunlar, her ne kadar uzun ömrün sıkıntılı olabileceğini gösteriyorsa da, uzun ömrün ne kadar olduğu, hangi yaştan sonra uzun ömrün sıkıntılı olabileceği gibi hususlar belirtilmemiştir.

Fâtır suresinde konumuzla ilgili olarak ömrün arttırılıp kısaltılmasından şöyle söz edilmektedir:

“(…) Bir canhya ömür verilmesi de, onun (veya bir canlının) ömründen azaltılması da mutlaka bir Kitapta (yazılı)dır...”¹³¹

Âlimlerimiz, “*min ‘umrihi*” ibaresindeki zamirin mercii konusunda ihtilaf etmişler; zamirin merciiine göre, âyete farklı manalar yüklemiş ve buna göre de insan ömrünün uzatılması ve eksiltilmesinin vâki olup olmadığına dair görüşler serdetmişlerdir.¹³² ez-Zemahşerî (v. 538/949) bu ayeti yorumlarken, ömrün uzatılmasının mümkün olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim o, “şayet kul, hac etse veya gazve yapsa, ömrü 40 sene olur; hem hac edip hem gazve yapsa, o zaman da ömrü 60 sene olur. Eğer ikisini de yapsa ve ömrü 60 seneye varsa, onun ömrü uzatılmış olur; bunlardan yalnız birini yapıp 40 yaşına eremezse, o zaman da ömrü kısaltılmış olur” diye Levh’te yazılmış olabileceğini kaydetmektedir. Aynı şekilde, Hz. Peygamber’in aşağıda vereceğimiz bu yöndeki hadisinin ve Hz. Ömer’in (v. 23/643) hançerlendiği zaman, “eğer Ömer dua ederse, ömrü uzatılacaktır” manasındaki sözünün de buna işaret ettiğini söylemektedir.¹³³ Katade’nin

¹²⁸ el-Buhârî, *Sahih*, Kitâbu’r-Rikâk, 5; Şihabuddin Ebû’l-Fadl Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahih’i’l-Buhârî*, (Neşr: M.F.Abdulbâkî-M.el-Hatib), Dâru’r-Reyyân li’t-Turâs, el-Kâhire 1407/1987, XI/245.

¹²⁹ Yâsîn, 36/68. (İbn Kesir, bununla, dünya hayatının ebedî değil, geçici olduğuna işaret edildiğini söylemektedir. Bk. İbn Kesir, VI/574). Ayrıca bk. en-Nahl, 16/70; el-Hacc, 22/5; er-Rûm, 30/54.

¹³⁰ Bk. el-Buhârî, *Sahih*, Kitâbu’l-Cihâd, 25; Tefsîru sûre 16, 1; ed-Daavât, 41, 44; Müslim, Kitâbu’z-Zikr, 52.

¹³¹ Fâtır, 35/11.

¹³² Bunlar için bk. Osman Karadeniz, *Ecel Üzerine*, İzmir 1992, 70-76.

¹³³ Bk. ez-Zemahşerî, III/586. Ayrıca bk. el-Kâdî Nâsiruddîn Ebû Saîd el-Beydâvî, *Tefsîru’l-Beydâvî (Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vil)*, Dersaadet, İstanbul ts., II/269.

(v. 117/735) bu ayet bağlamında, 60 yıl yaşayana ömrü uzatılmış kişi; bundan önce öleni ise ömrü kısaltılmış kişi olarak değerlendirdiği naklediliyor.¹³⁴ Esasen bazı hadislerde de buna işaret edilmektedir. Hz. Peygamber, diğer ümmetlere göre kendi ümmetine mensup insanların ömürlerinin kısa tutulduğunu belirtmiş;¹³⁵ bu meyanda 60-70 yaşa vurgu yaparak, ümmetine mensup fertlerin ortalama yaşının bu olduğunu ihsas ettirmiştir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurmuştur: “*Ümmetinden fertlerin ömrü 60 ila 70 arasındır. Onların çok azı bunu aşar.*”¹³⁶ Ayrıca başka bir hadiste, 60 veya 70 yıl yaşayanın, “şayet ömrüm biraz daha fazla olsaydı, şunu yapardım, bunu yapardım” diye Allah’a özürlü beyan etme hakkının olmadığı belirtilmektedir.¹³⁷

Hz. Peygamber de ömrün uzatılabileceğine söylemiştir. O bu konuda şöyle buyurmuştur: “*Sadaka ve akrabayı ziyaret (edip gözetme), belayı def eder; ömrü uzatır.*”¹³⁸ Başka bazı hadislerde de o şöyle buyurmuştur: “*Kim rızkının bol olmasını ve ecelinin tehir edilmesini arzu ederse, hısım akrabasını gözet sin, ziyaret etsin.*” “*Kim ömrünün uzatılmasını ve rızkının geniş tutulmasını istiyorsa... Allah’tan korksun ve sıla-ı rahimde bulunsun (akrabalarını kollayıp gözetlesin).*”¹³⁹ Ömrün uzamasına etki eden başka ameller de zikredilmiştir.¹⁴⁰

Bu âyet ve hadisleri değerlendiren bazı âlimlerimiz, Levh-ı Mahfûz’da her kişiye belli bir ömrün takdir edildiğini, ancak o kişi, sadaka verir, sıla-ı rahîm yaparsa, ömrüne belli bir ilavenin yapılacağına belirtildiğini söylemektedirler.¹⁴¹

Esasen Kur’an’da da iman ve hayırlı amelîn, eceli geciktireceğine dair ifadeler vardır. Nitekim Nuh’un kavminin söz konusu edildiği bir ayette şöyle denmektedir: “*Allah’a kulluk edin; O’ndan korkun. Bana da itaat edin ki Allah, gü-*

¹³⁴ Bk. el-Kurtubî, *Tefsir*, XIV/333; Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî (Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl)*, Kahraman Yay., İstanbul 1984, III/336.

¹³⁵ Bkz. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, (Kütüb-i sitte içinde), Çağrı Yay., İstanbul 1982, I'tikâf, 15; Ahmed b. Hanbel, II/116.

¹³⁶ et-Tirmizî, *Kitâbu'z-Zühd*, 23. Tirmizî, aynı yerde hadisin hasen-ğarip olduğu kaydını koymaktadır. Ayrıca bk. el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XI/244.

¹³⁷ Bk. el-Buhârî, *Sahîh*, Kitâbu'r-Rikâk, 5; Ahmed b. Hanbel, II/405, 417; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XI/244.

¹³⁸ Bk. et-Tirmizî, “Bâbu mâ câe lâ yeruddu'l-kadere illâ'd-duâ”, No: 2139, IV/448; Muhammed b. Yezid İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, (nşr. M. F. Abdülbâkî), Dâru'l-Fikr, Beyrût ts., “Bâbun fi'l-kader”, No: 90, I/35; aynı kaynak, “Bâbu'l-ukûbât”, No: 4022, II/1334; İbn Hibbân, “Zikru'l-ihbâr 'anmâ yestahîb-bu Li'l-mer'i mine'l-muvâzabât 'ale'd-duâi ve'l-birr”, No: 872, III/153; aynı kaynak, “Zikru'l-beyân bi enne sadakata's-sâlih ...”, No: 3312, VIII/105.

¹³⁹ Ahmed b. Hanbel, I/143.

¹⁴⁰ Bk. Ahmed b. Hanbel, III/447, VI/23.

¹⁴¹ Bk. el-Kurtubî, *Tefsir*, XIV/333. Ecelin te'hir edilip edilmeyeceği ve bu yöndeki hadislerin yorumu konusunda geniş bilgi için bk. Karadeniz, 13-83.

nahlarınızı affetsin ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin. Zira Allah'ın eceli geldiği zaman, ertelenmez."¹⁴² Bu ayetin yorumu mahiyetinde müfessirlerimiz, iman ettikleri takdirde Allah'ın Nuh kavminin ömrünü 1000 yıl olarak, küfür üzere kalmaları halinde ise 900 yıl olarak takdir ettiğinin ve o süre gelince de onları helak edeceğinin söylenmiş olabileceğini belirtmektedirler.¹⁴³

Yunus peygamberin söz konusu edildiği ayetlerde şöyle denmektedir: "*Eğer (Yunus) Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, insanların diriltileceği güne kadar (balığın) karnında kalırdı.*"¹⁴⁴ Burada, Yunus peygamberin balığın karnında Allah'ı zikir ve tesbih etmesi, onun balığın karnında ölüp kıyamete kadar orada kalmasını engellemiş, yani ölümünü geciktirmiş, başka bir ifadeyle ömrünü uzatmış, yeniden karaya çıkarak bir süre daha yaşamasını sağlamıştır.

Öte yandan, Hz. Peygamber'in tedaviyi teşvik ettiği ve ömrü uzun olanları övdüğü de hadislerde geçmektedir.¹⁴⁵ Tirmizi'nin hasen-ğarip diye nitelediği bir hadiste, "*Sizin en hayırlınız, ömrü en uzun ve ameli en güzel olanınızdır.*"¹⁴⁶ buyurmuştur. Başka bir hadiste ise, "*Ömrü uzun ve ameli güzel olana ne mutlu!*"¹⁴⁷ demiştir. Bir hadiste de Allah katında, O'nu tesbih, tekbir ve tehlil için İslam'da kendisine uzun ömür verilenden daha hayırlı müminin olmadığı ifade edilmektedir.¹⁴⁸ Hz. Peygamber aynı zamanda hizmetçisi Enes b. Mâlik'e uzun ömürlü olması için dua etmiştir.¹⁴⁹ Enes de onun duasının bereketiyle olacak ki, 100 yaşını aşkın olarak h. 93 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁰ 120 yıl yaşayarak Enes'ten daha fazla ömür süren ve kitaplara geçen başka pek çok kişi vardır.¹⁵¹

Ömrün uzayabileceği yönünde burada serdedilen bilgiler yanında, bunun mümkün olmadığını söyleyenler de olmuştur. Özellikle Ehl-i sünnet alimlerine

¹⁴² Nûh, 71/3-4.

¹⁴³ Bk. er-Râzî, XXX/135; el-Beydâvî, II/529; en-Neseî, IV/294; Ebû's-Suûd, IX/36; Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Fikr, ts, XI/79-80.

¹⁴⁴ es-Sâffât, 37/143-144.

¹⁴⁵ Uzun ömür yönündeki hadisler için bk. Celâluddin es-Suyûfî, *Şerhu's-Sudûr bi Şerhi Hâli'l-Mevtâ ve'l-Kubûr*, (*Büşra'l-Keîb bi Likâi'l-Habîb* adlı eserle birlikte), Beyrût 1418/1997) 7.

¹⁴⁶ et-Tirmizî, *Kitâbu'z-Zühd*, 21-22; Ebû Muhammed Abdullah ed-Dârimî, *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981, Rikâk, 30; Ahmed b. Hanbel, II/235, 403.

¹⁴⁷ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, (Taht. A.H. Mahmûd), Mektebetu'l-Âdâb, el-Kâhire, ts., "Bâbu men berre vâlidehu zâde'l-lâhu fî 'umrihi", 15.

¹⁴⁸ Bk. Ahmet b. Hanbel, I/163.

¹⁴⁹ Bk. el-Buhârî, *Sahîh*, *Kitâbu'd-Daavât*, 26.

¹⁵⁰ Bk. Şihabuddin Ebû'l-Fadl Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Beyrût ts., I-II/72; aynı müellif, *Fethu'l-Bârî*, XI/149.

¹⁵¹ Bunlar için bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Abdulvehhab İbn Mende, *Cuz'un fihi men 'Âşe Mie ve 'İşri-ne Sene*, Beyrût 1992.

göre, ecelin tehiri söz konusu değildir¹⁵² ve ömür azalıp artmaz; Allah ne takdir etmiş ise o olur. Bunlar, konuyla ilgili ayetten kasıt, ecel gelmeden evvel mağfi-ret olunduktan başka sevab kazanacak güzel ameller yapmaya meydan bulabil-melerinin o kişilere hatırlatılmasıdır, demektedirler.¹⁵³ Biz de ecelin geldikten sonra asla geciktirilmeyeceği kanaatindeyiz. Esasen bu husus çok açık bir şekil-de Kur'an'da ifade edilmiştir: **“Allah, eceli gelen hiçbir canın (ecelini) erteleme-z...”**¹⁵⁴ Ancak kimin ecelinin ne zaman geleceği belli değildir. Ecelin zamanı-nı sadece Allah bilir. Dolayısıyla bazı ameliyelerle yaşama süresinin uzatılması-nın mümkün olabileceğini ve bunun, ayetlerde belirtilen hususlara aykırı olmadı-ğını düşünüyoruz. Bazı alimlerimiz, herkesin iki ecelinin olduğunu; ecel-i mü-semma denen ecelin, kişinin normal bir şekilde ölümünü ifade ettiğini, ecel-i ka-za denen ikinci ecelin ise, kişinin herhangi bir saldırıya, kazaya maruz kalması halinde ölmesini ifade ettiğini söylemişlerdir.¹⁵⁵ Buna dayanarak, insanların kaza, savaş, hastalık, vücudun yıpranması gibi hususlara karşı tedbir almalarının; ken-dilerine iyi bakmalarının, iyi beslenmesinin, ecel-i kazayı ortadan kaldıracığını düşünebiliriz. Ecel-i müsemma ise, onun zamanını sadece Allah bilir; gerçekleş-me vaktini; kişi kaç yaşındayken geleceğini O'ndan başka kimse bilmez. Bu va-kit, 60-70 yaş arası olabileceği gibi, 70-100 arası, hatta bunun fevkinde de olabi-lir. Esasen hem ayetin açık ifadesinden, hem de hadislerin zahirinden bu anlaşıl-maktadır.

O hâlde, bilim bir gün, canlı varlığın ömrünü uzatmayı başarır, mesela iki-üç yüz yıl veya daha fazla yaşayabilmeyi imkân dahiline sokarsa, bu, Kur'an'da belirtilen esaslara aykırı olmaz. Daha da ötesi böyle bir gelişme, Kur'an mantığı açısından çok garip ve olağanüstü de olmayacaktır. Çünkü, Kur'an zaten bize bunların örneğini vermektedir. Ayrıca, Kur'an uzun süre yaşayan peygamberle-rin, bu durumlarının büyük bir mucize olduğundan ve bu yönleri itibariyle halk-larını onlara imana davet ettiğinden söz etmiyor. Bütün bunları olağan hadîseler şeklinde sunuyor. Her ne kadar, ileri yaşında çocuk sahibi olmayı bizatihi bazı peygamberlerin imkânsız gördüklerine işaret ediliyor ise de,¹⁵⁶ yine de bu husus, kavimlerini ikna için bir sebep olarak değerlendirilmemiştir. O hâlde peygamber-lerin uzun süre yaşaması, o dönemdeki toplumların çok fazla yadırgadıkları bir hadîse gibi görünmüyor.

¹⁵² Bk. Cihat Tunç, “Ecel”, DİA, İstanbul 1994, X/381-382.

¹⁵³ Bk. Yazır, VIII/5369-5372; Ateş, *Tefsir*, X/79.

¹⁵⁴ el-Münâfikûn, 63/11.

¹⁵⁵ Tunç, X/381.

¹⁵⁶ Bk. Hüd, 11/72-73; el-Hicr, 15/53-56; Meryem, 19/7-9.

Bütün bunların bu şekilde olağan birer vak'a gibi görünmesi, insanın aklına doğal olarak şu soruları getiriyor: Acaba o dönemde, bu peygamberlerden başka kişiler de bu özelliklere sahip olabiliyorlar mıydı? Bu durumun, o dönemin ekosistem ve sosyo-ekonomik yapısı ile bir ilgisi var mıdır? Mesela, o dönemin varlıklı bir ferdi de uzun yıllar yaşayabilmiş midir?

Tevrat'a bakarak, bu soruların cevabını "evet" şeklinde verebiliriz. Zira, Tevrat'ta yüzlerce yıl yaşayan pek çok kişiden söz edilmektedir:

"Ve Adem 130 yaşında, kendi benzeyişinde, suretine göre bir oğulun babası oldu ve onun adını Şit koydu."¹⁵⁷ "Ve Şit'in babası olduktan sonra Adem'in günleri 800 yıl oldu; ve oğullar ve kızlar babası oldu."¹⁵⁸ "Ve Adem'in yaşadığı bütün günler 930 yıl oldu, ve öldü."¹⁵⁹

"Ve Şit 105 yaşında Enoş'un babası oldu. Ve Enoş'un babası olduktan sonra Şit 807 yıl yaşadı, ve oğullar ve kızlar babası oldu. Ve Şit'in bütün günleri 912 yıl oldu, ve öldü."¹⁶⁰

"Ve Enoş 90 yaşında Kenan'ın babası oldu; ve Kenan'ın babası olduktan sonra Enoş 815 yıl yaşadı ve oğullar ve kızlar babası oldu. Ve Enoş'un bütün günleri 905 yıl oldu; ve öldü."¹⁶¹

Bunlardan başka Tevrat'a göre, Kenan 910; Mahalalel 895; Yared 962; Hanok 365; Metuşelah 969; Lamek 777; Nuh 950; İbrahim 175 yıl yaşamıştır.¹⁶² Bunların çoğu da, ileri yaşlarında evlenip çocuk sahibi olmuşlardır.¹⁶³ Mesela Nuh 500 yaşında Ham, Sam ve Yafes'in babası olmuştur.¹⁶⁴

Şayet bütün bu soruların cevabı –Tevrat'ta belirtildiği gibi- olumlu ise, o zaman uzun süre yaşayabilmek, başka bir ifadeyle ömrü uzatmak, bugün için de mümkün olabilir. Kur'an açısından da bunun mümkün olabileceğine yukarıda işaret etmiştik.

3 – Ekonomik ve Tıbbî Gelişmelerin Uzun Süre Yaşamaya Etkisi

Ekonomik refahın ve sağlık alanında elde edilen gelişmelerin ömrün uzamasına olumlu etki yaptığı da belirtilmektedir. Bundan yıllar, yüzyıllar önce tedavi-

¹⁵⁷ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/3.

¹⁵⁸ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/4.

¹⁵⁹ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/5.

¹⁶⁰ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/6-8.

¹⁶¹ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/9-11.

¹⁶² Bk. Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/14-32.

¹⁶³ Bk. Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/14-32.

¹⁶⁴ Bk. Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 5/32.

si bilinmeyen, aşısı bulunmayan ve binlerce, yüzbinlerce insanın erken yaşlarda ölmesine neden olan pek çok hastalığın artık çaresi bulunmuş vaziyettedir ve insanlar günümüzde bu hastalıkla sebebiyle erken yaşlarda ölmemektedirler. Tıp alanında elde edilen daha pek çok önemli başarı var ki, bunların da insanların daha sağlıklı ve uzun süre yaşamalarına imkan sağladığı bilinmektedir. Aynı şekilde, ekonomik refah düzeyinin yükselmesinin verdiği imkanlara daha iyi ve sağlıklı beslenmenin de uzun süre yaşamayı sağladığı belirtilmektedir. Daha önce de işaret edildiği gibi Rockefeller Enstitüsünde yapılan araştırmalarda mükemmel bir beslenme rejimine tabi tutulan bir gurup farenin, diğer farelere göre daha uzun süre yaşadıkları tespit edilmiştir.¹⁶⁵ İnsanlar için de aynı durumun söz konusu olduğu belirtilmektedir. Esasen bugün, bilhassa gelişmiş ve kalkınmış ülkelerde, yüksek gelir düzeyine sahip insanların ortalama yaşam süresinin, insanların yaşam standartlarının oldukça düşük olduğu ülkelerdeki ortalama yaşam süresinden uzun olması, bize kısmen de olsa sosyo-ekonomik yapı ile yaşam süresi arasındaki ilişkiyi göstermektedir.¹⁶⁶ Yukarıda, genetik alanındaki çalışmaları yürüten önemli isimlerden biri olan John Harris'in, 50 yıl önce ortalama yaşam süresinin 46, bugün ise bu sürenin 64 yıl civarında olduğuna dair görüşüne yer vermiştik. Buna göre, gelişen imkânlar, hayat standartlarının yükselmesi, tıp alanında hastalıklara karşı elde edilen başarılar... sayesinde insanoğlunun ortalama yaşam süresi 20 yıl civarında artabilmiştir. Harris'in açıklamalarına göre bu rakam kısa sürede ikiye katlanacaktır.¹⁶⁷ Harris'in verdiği bu rakamlar, dünya ortalamasını göstermektedir. Kalkınmış ve geri kalmış ülkelerin ortalaması ayrı ayrı ele alındığında, sosyo-ekonomik gelişmenin ve yüksek hayat standartlarının, ömrün uzamasına etkisi daha net olarak görülebilir. 1978-1986 yılları arası esas alınarak yapılan istatistikî çalışmalar, aralarında ABD, Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İtalya, Japonya, Kanada gibi ülkelerin yer aldığı gelişmiş ülkelerde, ortalama ömrün, erkeklerde 70'in, kadınlarda ise 77'nin altına düşmediğini göstermektedir. Türkiye, Kolombiya, Brezilya gibi kısmen gelişmiş olan ülkelerde ortalama ömür, erkeklerde 60, kadınlarda 65; Somali, Nijer, Çad gibi kalkınmamış ülkelerde ise ortalama ömür, erkeklerde 40, kadınlarda 44 civarındadır. Afganistan gibi bazı ülkelerde bu ortalamanın 36/37 seviyesinde olduğu görülmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Bk. Carrel, *Başarının Sırları*, 12.

¹⁶⁶ Bk. Karadeniz, 83-84, 86, 90-95; Sabahattin Zaim, *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul 1990, 283-286.

¹⁶⁷ Bk. Nicholas Rufford, "Genes to Make us Live For 1200 Years",
<http://www.sunday-times.co.uk/news/pages/sti/2000/06/25/stinwenws02005.html>
 Zafer Öztürk, "Ölümsüz İnsana Doğru",
http://www.turkport.com/tp/layout/.../0.1169.50278_198661_0.00.htm

¹⁶⁸ Bk. Karadeniz, 90-94.

Bu araştırmaların yapıldığı tarihlerden sonra, gerek sosyo-ekonomik ve eğitim, gerekse tıp –bilhassa genetik- alanında yeni ve ciddi gelişmeler olmuştur. Bunların, ortalama ömrü daha da yukarı çektiğinde şüphe yoktur. Nitekim Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan ve 1999 yılı verilerini kapsayan Gelişme Raporundaki sonuçlar da bu tezi desteklemektedir. Gelişmiş ülkelerde ortalama ömür, gelişmeye paralel olarak diğer ülkelere göre daha yüksek olmaktadır. Örneğin, 2001 yılında yayınlanan söz konusu rapora göre, gelişmiş olan bazı ülkelerde ortalama hayat süresi şöyledir: Japonya 80.8; İsveç 79.6; Avustralya 78.8; Kanada 78.7; Norveç 78.4; Fransa 78.4; İtalya 78.4; İspanya 78.3; Yunanistan 78.1; Avusturya 77.9; Almanya 77.6; İngiltere 77.5; Birleşik Devletler 76.8. Bu ülkelerin ortalaması 78.3 etmektedir.

Aralarında Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan bazı ülkelerde de ortalama yaşam süresi daha önceki yıllara göre artmıştır. Bu ülkelerin bazılarındaki ortalama ömür süresi şöyledir: Meksika 72.4; Malezya 72.2; Suudi Arabistan 71.3; Kolombiya 70.9; Bulgaristan 70.8; Ürdün 70.1; Paraguay 69.9; Romanya 69.8; Türkiye 69.5; İran 68.5; Rusya Federasyonu 66.1; Türkmenistan 65.9; Kazakistan 64.4. Bu ülkelerin ortalaması ise 69.3 tutmaktadır.

Geri kalmış bazı ülkelerde ise durum şöyledir: Nijerya 51.5; Gambiya 45.9; Angola 45.0; Nijer 44.8; Orta Afrika Cumhuriyeti 44.3; Cibuti 44.0; Uganda 43.2; Zambiya 41.0; Burundi 40.6; Malav 40.3; Mozambik 39.8; Ruvanda 39.9. Bu ülkelerin ortalaması ise 44.5'tir.¹⁶⁹

Görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerde yaşam süresi ortalama olarak yaklaşık 80 civarında iken, çoğunluğunu Afrika ülkelerinin oluşturduğu az gelişmiş ülkelerde süre ortalama olarak 40 civarındadır. Başka bir ifadeyle gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, gelişmemiş fakir Afrika ülkelerindeki insanların iki katı kadar uzun yaşamaktadırlar.

Ülkemiz açısından da baktığımızda genel refah düzeyi arttıkça ortalama yaşam süresinin de buna paralel olarak arttığı görülmektedir. Nitekim daha önce verdiğimiz ve bundan yaklaşık 15 sene önce yapılmış olan bir istatistikte aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde kadınların ortalama yaşam süresinin 65, erkeklerde ise 60 olduğu belirtilmişti. Oysa bugün durumun değiştiği görülmektedir. T. C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığının verilerine göre Türkiye'de ortalama ömür kadınlarda 1998 yılında 70.5, 1999 yılında 70.7;

¹⁶⁹ *Human Development Report 2001*, United Nations Development Programme, Published by Oxford University Press Inc., New York 2001, 141-144.

2000 yılında 70.9, ve 2001 yılında 71.0; erkeklerde ise 1998 yılında 65.9; 1999 yılında 66.1; 2000 yılında 66.2 ve 2001 yılında 66.4 olmuştur.¹⁷⁰

Burada açık bir şekilde ortalama yaşam süresinin hem kadınlarda, hem de erkeklerde az da olsa yükselme trendi içinde olduğu görülmektedir.

Ne var ki modern dünya, insanına ekonomik refah sunmakla birlikte, aynı zamanda bilhassa eko-sistem ve biyo-sistem üzerinde tedavisi zor tahribatlar da açmaktadır.

“İnsanların ellerinin üretilen kazandıkları yüzünden karada ve denizde bozgun ve düzensizlik çıktı...”¹⁷¹ “Nitekim insanoğlu güzellik ve iyilik yaratacağım teranesiyle doğanın tüm güzelliklerini, hatta dengelerini altüst etmiştir. Sonucun nasıl bir bunalım getirdiğini bütün insanlık birlikte seyretmektedir. Doğa perişan edilmiş, çevre güzellikleri tahribe uğramış, ozon tabakası delinmiş, denizler, hatta okyanuslar kirlenmiş ve insanoğlu bütün canlıların şikâyetçi olduğu bir bozulmaya vücut vermiştir.”¹⁷² Muhtemelen günümüz insanının daha uzun süre yaşayamaması biraz da bundan olabilir. Yani ekonomik gelişme ile sağlanan yüksek yaşam standardı, çevre ve beden üzerinde etki yapan olumsuz gelişmelerle düşürülüyor, bu yüzden de insanoğlu ümit ettiği noktaya bir türlü ulaşamıyor... Aynı hususa temas eden eş-Şirbâsî de, ilk dönemlerde yaşayan insanların, bugünkü gibi kirletilmiş bir çevreye maruz kalmadıklarını, pek çok sun’i müdahaleyle doğal şekliyle çıkarılmış yiyecekleri yemek zorunda olmadıklarını; daha doğal ve daha temiz bir çevrede yaşadıklarını hatırlatarak, Nuh döneminde yaşayan insanların da, o dönemdeki peygamberleri gibi uzun süre yaşamış olabileceklerine dikkat çekmektedir.¹⁷³

Bütün bunlara bakarak, insanoğlunun yeryüzünde ebedî olarak yaşamasının mümkün olmadığı, ancak daha uzun süre yaşamasının gerçekleştirilebileceği söylenebilir.

C – İleri Yaşlarda Çocuk Sahibi Olmak

Konuyu bitirmeden önce ileri yaşlarda çocuk sahibi olabilme ve doğum yapabilme hususuna da kısaca değinmek istiyoruz.

İleri yaşına rağmen, bazı peygamberlerin evlenip, çocuk sahibi oldukları Kur’an’da sabittir. Çocuk sahibi oldukları esnada Hz. İbrahim’in¹⁷⁴ 100, eşi Sa-

¹⁷⁰ “Türkiye Sosyal Göstergeleri”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/gosterge/sosyalgos%20.xls> (19.11.2003)

¹⁷¹ er-Rûm, 30/41.

¹⁷² Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’an’daki İslâm*, İstanbul 1998, (34. baskı), 384.

¹⁷³ eş-Şirbâsî, I/507.

¹⁷⁴ Bk. Hüd, 11/71-73; el-Hicr, 15/54-56; Ayrıca bk. İbn Kesîr, IV/266; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-ı Hulefa*, İstanbul 1981, 29.

re'nin ise 90 küstür yaşında olduğu kaydediliyor.¹⁷⁵ Karısının kısır, kendisinin de yaşlı olmasından dolayı çocuk sahibi olmayı ummayan, ancak Allah'ın lütfü ile Yahya adında bir çocuğa kavuşan Hz. Zekeriya'nın¹⁷⁶ da bu esnada 70 küstür yaşında olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁷

İleri yaşına rağmen baba olan pek çok kişiye ait Tevrat'ta yer alan bilgileri daha önce vermiştik. Buna göre Adem 130 yaşında ve daha sonraki yıllarda;¹⁷⁸ Şit 105 yaşında ve daha sonraki yıllarda;¹⁷⁹ Enoş 90 yaşında ve daha sonraki yıllarda;¹⁸⁰ bunlardan başka Kenan, Mahalalel, Yared, Hanok, Metuşelah, Lamek, Nuh ve diğer bazı zatlar ileri yaşlarında evlenip çocuk sahibi olmuşlardır.¹⁸¹ Mesela Nuh 500 yaşında Ham, Sam ve Yafes'in babası olmuştur.¹⁸²

Bu bölümlerde, baba olan zatların yaşları veriliyor, ancak annelerden bahsedilmediği gibi, yaşları da verilmiyor. Annelerin genç olmaları mümkün olduğu gibi, yaşlı olmaları da mümkündür. Hatta, baba olan zatların yaşları göz önünde bulundurulunca, annelerin de yaşlı olmalarının daha kuvvetli bir ihtimal olduğu söylenebilir. Buna dayanarak, o dönemlerde ilerlemiş yaşına rağmen bazı kadınların doğum yapıp anne olabildikleri düşünülebilir.

Son zamanlarda basına yansıdığına göre, genetik alanındaki gelişmeler sayesinde yaşlı ilerlemiş kadınlar da doğum yapabileceklerdir. Şu an fareler üzerinde denenen ve önemli başarılar elde edilen teknik şöyle gerçekleştirilmektedir: Yavrunun öz annesi olacak fareden genetik özelliklerini taşıyan hücre alınır, sonra donör anneden olgunlaşmamış yumurta hücresi alınır, bu hücrede donör anneye ait genetik bilgiler silinir ve yerine öz annenin hücre çekirdeği aktarılarak olgun bir yumurta hücresine dönüşmesi sağlanır. Olgunlaşan bu yumurta hücresi, laboratuvarında füzyon yöntemiyle döllendirilir. Daha sonra embriyo, yavru sahibi olması istenen yaşlı annenin rahmine yerleştirilir...¹⁸³ Şayet bu teknik başarılı ve insanlarda da uygulanırsa, -mesela Sare gibi- 90 yaşındaki bir kadın doğum yapıp anne olabilecektir.

¹⁷⁵ et-Taberî, *Tefsir*, XII/73; Hibetullah b. el-Hasan et-Taberî, *Kerâmâtü'l-Evliyâ*, (Nşr. Dr. A. S. el-Himâni), er-Riyâd 1412, 71.

¹⁷⁶ Bk. Meryem, 19/7; Ayrıca bk. İbn Kesîr, V/209.

¹⁷⁷ et-Taberî, *Tefsir*, XVI/51.

¹⁷⁸ *Eski Ahit (Tevrat), Tekvin*, 5/3-4.

¹⁷⁹ *Eski Ahit (Tevrat), Tekvin*, 5/6-8.

¹⁸⁰ *Eski Ahit (Tevrat), Tekvin*, 5/9-11.

¹⁸¹ Bk. *Eski Ahit (Tevrat), Tekvin*, 5/14-32.

¹⁸² Bk. *Eski Ahit (Tevrat), Tekvin*, 5/32.

¹⁸³ Bk. "70'lik Nineden Klone Bebek",

<http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/09/06/dunya/08dun.htm>

Ancak bunun, Sare'nin durumu ile ne kadar örtüştüğü, doğacak yavrunun ne derecede yaşlı annenin yavrusu olduğu gibi hususlar tartışmaya açık hususlardır ki, biz böyle bir doğumun, Sare örneğindeki ile aynı olduğuna inanmıyoruz.

Sonuç

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden, insanoğlunun en büyük özlemlerinden biri olan uzun süre yaşamanın mümkün hâle getirilmesi konusunda çok çabalar gösterildiği anlaşılmaktadır. Son dönemlerde genetik alanında elde edilen gelişmelerle, bu rüyanın gerçekleşmesi yönünde ciddi ve önemli adımlar atılmaktadır. Bu gelişmelerin beklenen sonucu verip vermeyeceği konusunda tahminde bulunmak için henüz erkendir; fakat bu konuda ümitsizliğe de gerek olmadığı kanaatindeyiz. Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim ve diğer dîni metinlerde verilen bilgiler, bu konudaki ümitleri artırıcı ve kuvvetlendirici niteliktedir. Tarihte uzun süre yaşanabilmişse, bundan sonra da uzun süre yaşanabilecektir. Bu arada şu hususu bilhassa belirtmeliyiz ki, hedef sadece uzun süre yaşayabilmek olmamalı; aynı zamanda sağlıklı ve güzel yaşamak olmalıdır. Bunun için bütün insanlık el ele vermeli, tarihî düşmanlıkları ve maddî çıkarları bir yana bırakarak, hep birlikte savaşların ve açlığın olmadığı yaşanabilir bir dünyada uzun süre hayatta kalmak temin edilmelidir.